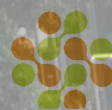

HORNSBERG 10

- ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING
INFÖR NYBYGGNATION

SLUTVERSION

2020-11-03

UPPDRAG

Uppdragsnamn: Hornsberg 10, AKB, nybyggnation - 309220.
Titel på rapport: Hornsberg 10. Antikvarisk konsekvensbeskrivning inför nybyggnation.
Version: Slutversion
Datum: 2020-11-03

MEDVERKANDE

Beställare: Castellum Stockholm AB
Kontaktperson: Brita Lindqvist

Konsult: Tyréns AB

Uppdragsansvarig: Tobias Mårud
Handläggare: Louise Westman
Kvalitetsgranskning: Jennifer Magnusson

ÖVRIGT

Bilder och illustrationer skapade av Tyréns AB om inget annat anges.

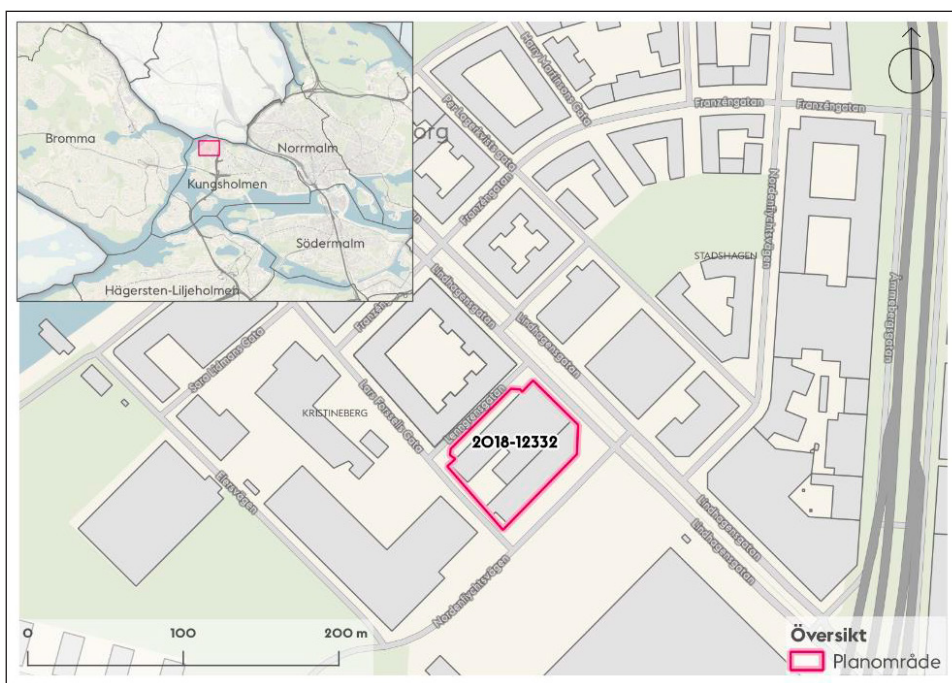
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	4
Fastighetsuppgifter.....	5
Förutsättningar	6
HISTORIK	8
NULÄGE OCH KARAKTÄR	11
B 22 - Stallet	11
B 20 - 1980-tals kontoret	12
B 42 - Penicillinfabriken.....	14
B 28 - 1960-talets entrébyggnad och Flinks Järn.....	16
KORT OM PROJEKTET	18
Underlag.....	18
Förslaget	18
KULTURHISTORISKA VÄRDEN OCH KONSEKVENSPANALYS	21
Kulturhistoriska värden.....	21
Konsekvensanalys.....	23
Sammanvägd bedömning.....	25
KÄLLOR	26

BAKGRUND

Tyréns AB har fått i uppdrag av Castellum Stockholm AB att ta fram en antikvarisk konsekvensbeskrivning inför omgestaltning av kvarteret Hornsberg 10, Kungsholmen i Stockholm. Hornsberg utgör en del av stadsutvecklingsområdet Nordvästra Kungsholmen. Åtgärden utförs inom pågående planarbete (Dnr 2018-12332) vars syftet är att utreda möjligheten till en utökad byggrätt för kontor och handel med avsikt att anpassa kvarterets bebyggelse till en ny omgivning; en innerstadsmiljö i stället för som tidigare ett industriområde. Fastighetsägare är Bro Hornsberg 10 AB, dotterbolag till Castellum Stockholm AB.

Planområdet avgränsas av bostadsbebyggelse i kvarteret Leendet mot Lenngrens-gatan i nordväst och kontorsbebyggelse i kvarteret Lyckan mot Lindhagensgatan i nordöst. På andra sidan Nordenflychtsvägen i sydost, finns idag Hornsbergs bussdepå som planeras för ny bostadsbebyggelse. Planområdet angränsar i sydväst till Octapharmas industri- och kontorsbebyggelse vid Lars Forsells gata.

Karta som visar aktuell fastighet tillika berört planområde.

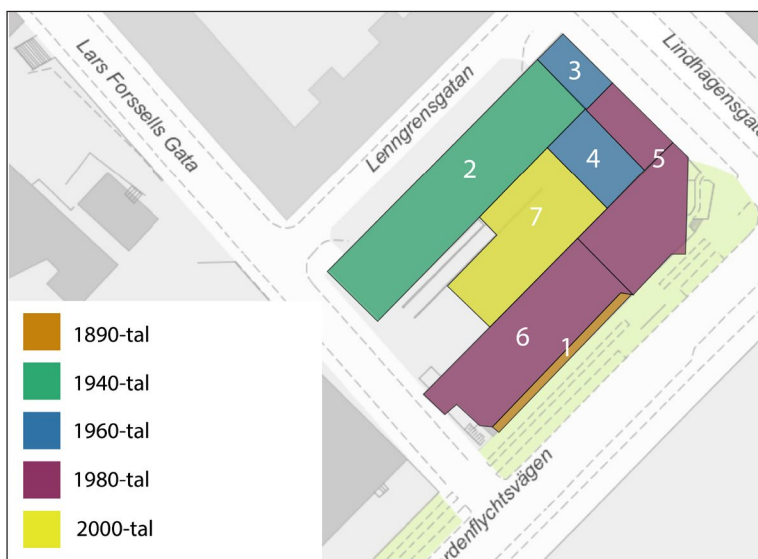
Fastighetens äldsta del utgörs av del av en stallbyggnad från 1890-92 uppförd av Stora Bryggeriet, efter ritningar av Kasper Salin. Stallet är integrerat i kontorsbyggnaden (B20) från 1983-91 uppförd av KabiVitrum efter ritningar av HJS arkitektkontor. Inom fastigheten finns också en f.d. penicillinfabrik från 1946 med AB Stockholms Bryggerier som byggherre och med Nils G:son Friberg och Ernst Hawerman som arkitekter. Anläggningen var en av de första storskaliga penicillinfabrikerna i Sverige, dock inte den första.

Fabriksbyggnaden är tillbyggd på 1960- respektive 1980-talet. Det senaste tillägget är gårdstillbyggnaden och parkeringsdäcket som tillkom 2009.

För historik, nulägesbeskrivning, kulturhistorisk värdering har Kulturmiljöutredning - Hornsberg 10, Kungsholmen, framtagna av Tyréns AB, 2019-03-08, använts som kunskapsunderlag för konsekvensbeskrivningen. Ingen förundersökning har utförts som del i uppdraget, tidigare kulturmiljöutredning är utförd med syfte att delvis utgöra grund för antikvarisk konsekvensbeskrivning. För utförligare grundinformation hänvisas till nämnda Kulturmiljöutredning.

FASTIGHETSUPPGIFTER

Adress: Lindhagensgatan 133, Nordenflychtsvägen 53B
Fastighetsbeteckning: Hornsberg 10
Fastighetsägare: Bro Hornsberg 10 AB
Kulturhistorisk skydd: Plan- och bygglag (2010:900), Miljöbalk (1998:808)

BEFINTLIGA BYGGNADER

- 1 B22 - STALLET
- 2 B42 - PENICILLINFABRIKEN
- 3 B42, TILLBYGGNAD 1960-TAL
- 4 B28 - 1960-TALETS ENTRÉBYGGNAD
- 5 B20, 1980-TALSKONTORET ETAPP I
- 6 B20, 1980-TALSKONTORET ETAPP II
- 7 FLINKS JÄRN

B 22 - STALLET

BYGGÅR 1890-92
BYGGHERRE Stora Bryggeriet
ARKITEKT Kasper Salin
FUNKTION Stall

B 20 - 1980-TALSKONTORET

BYGGÅR 1983-88
BYGGHERRE KabiVitrum
ARKITEKT HJS Arkitektkontor AB
FUNKTION Kontor

FLINKS JÄRN

BYGGÅR 2009
BYGGHERRE Index Estate
ARKITEKT TEA Thomas Eriksson
Arkitekter
FUNKTION Järnhandel

B 42 - PENICILLINFABRIKEN

BYGGÅR 1946
BYGGHERRE AB Stockholms Bryggerier
ARKITEKT Nils G:son Friberg och
Ernst Hawerman
FUNKTION Penicillinfabrik, matsal, bibliotek

B 28 - 1960-TALETS ENTRÉBYGG- NAD

BYGGÅR Uppfört i tre etapper:
Inre del 1964-65.
Mot gatan som del av B20 från 1985.
Tredje etapp 2009.
BYGGHERRE KabiVitrum
ARKITEKT Sven Kjerr (1964-65).
HJS Arkitektkontor AB (1985).
Tomas Eriksson Arkitekter (2009).
FUNKTION Huvudentré, matsal, butik, kontor.

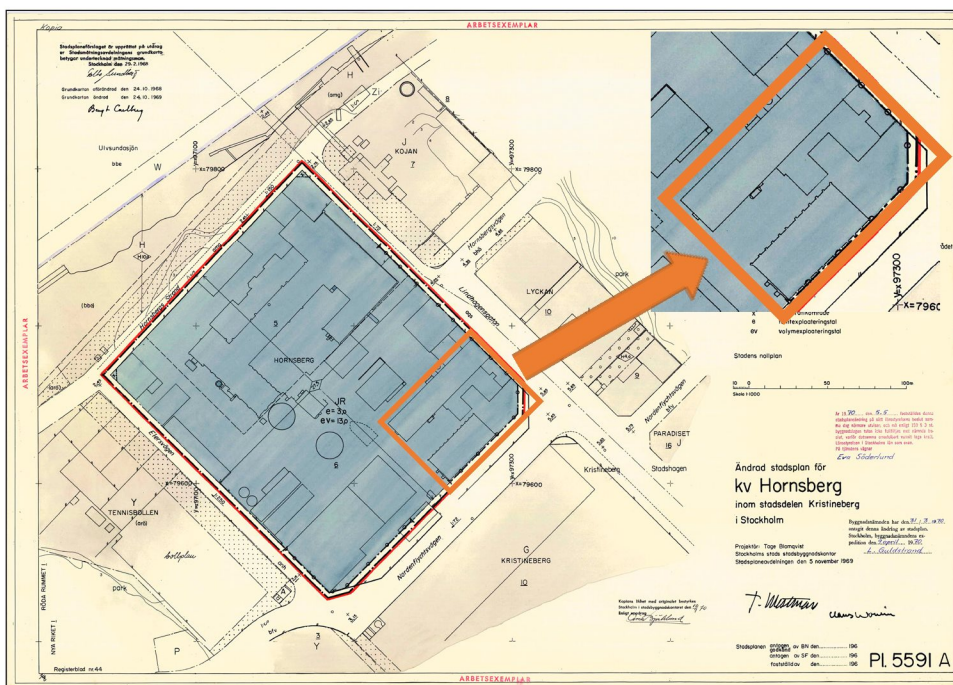
FÖRUTSÄTTNINGAR

PLAN- OCH BYGGLAGEN

GÄLLANDE DETALJPLAN

Gällande detaljplan för fastigheten Hornsberg 10 är pl 5591A, laga kraft 1970. Planen omfattar även det f.d. Bryggeriet och Octapharmas anläggning i intilliggande fastigheten Munterheten. Planen avsåg ändring av 1935 års stadsplan för kvarteret Hornsberg (pl. 1563). Stadsplanen angav användningen industriändamål utan reglering av byggnadsrätt eller exploateringsgrad. Den nya planen innebar införande av begränsning av byggnadsrätten i samband med förslag till utbyggnad av industribebyggelsen.

Plan 5591A anger användningen industri och kontor. Hushöjden inom kvarteret ska ansluta till omkringliggande bebyggelse och begränsas till ca 22 m över Lindhagensgatan (byggnadshöjd på 27,5 m). Del av fastigheten mot Lennngrensgatan omfattas av detaljplan Dp 2009-02858 och är planlagd för kundparkering.

Detaljplan pl 5591A med utsnitt av aktuell fastighet, Hornsberg 10, markerad.

VARSAMHET OCH FÖRVANSKNING

Plan- och bygglagen reglerar användning av mark och vatten och alla de olika intressen som berörs. Andra och åttonde kapitlen omfattar paragrafer med särskild relevans för kulturvärden. I PBL 2 §6 framgår bland annat att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden samt natur- och kulturvärdena på platsen.

PBL KAP 8 §13 (FÖRVANSKNINGSFÖRBUD) Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

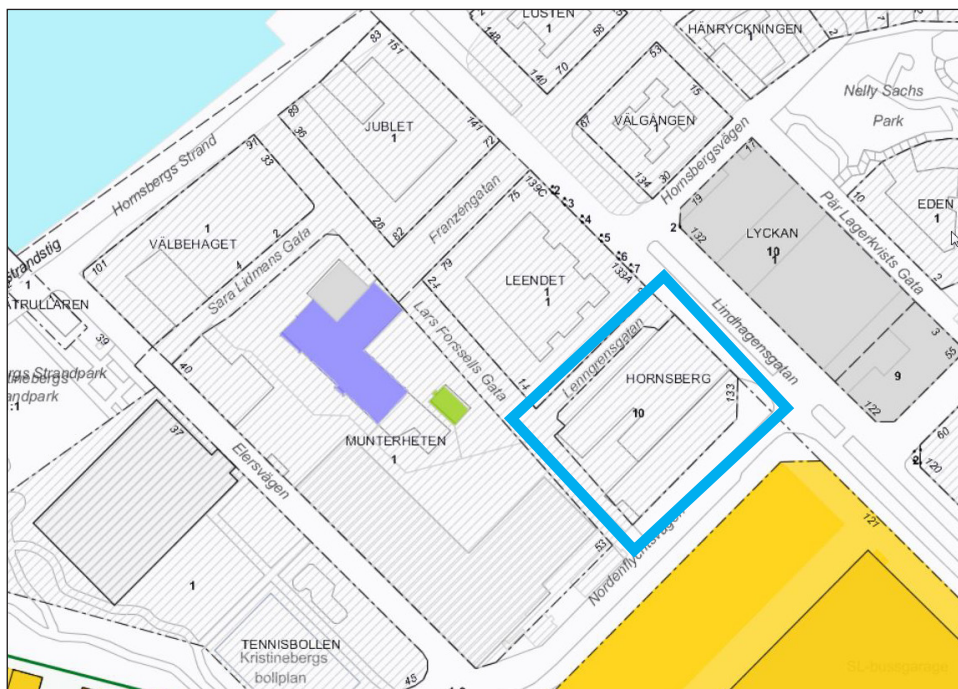
PBL KAP 8 §14 (ANPASSAT UNDERHÅLL) Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaperna som avses i 4§ i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om bygnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL KAP 8 §17 (VARSAMHETSKRAV VID ÄNDRING) Ändring av byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara på byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt plan- och bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen fungerar som ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

Utsnitt ur Stadsmuseets klassificeringskarta med aktuell fastighet markerad.

Hornsberg 10 är inte klassificerat av Stockholms stadsmuseum. Det närliggande f.d. Bryggeriet med tillhörande Dravhuset är blå- respektive grönklassat. Hornsbergs bussdepå inom fastigheten Kristinebergs slott, är gulklassad.

RIKSINTRESSE - MILJÖBALKEN

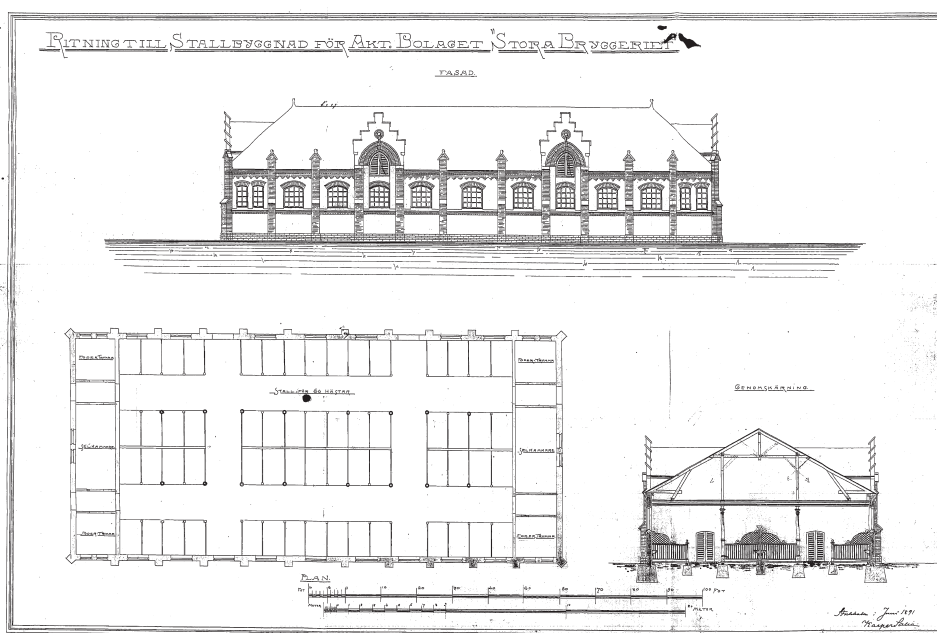
Planområdet med fastigheten Hornsberg 10 ligger inom riksintresseområdet Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115]. Riksintresset skyddas enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Av riksintressets uttryck bedöms följande återspeglas i planområdet:

Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Skeppsholmen och Kastellholmen, delar av Djurgården, Beckholmen. Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handels och näringslivets byggnader. Industrimiljöer som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.

HISTORIK

Den befintliga bebyggelsens historia sträcker sig tillbaka till etableringen av AB Stora Bryggeriet som bildades 1890 för att ta upp konkurrensen med konsortiet AB Stockholms Bryggerier (StB). Huvudägare i det Stora Bryggeriet var Stockholms Enskilda Bank, tillsammans med ett par stora bageriföretag i Stockholm. Företagen ville uppföra en mönsteranläggning, och anskaffade en fastighet i Hornsberg för ändamålet. Valet av plats föll på malmgården Stora Hornsberg, där "Hornsbergs slott" revs i samband med att Stora Bryggeriet uppfördes. Det första spadtaget togs i juli 1890, och i juni 1892 var den första ölen klar att släppas på marknaden.

Bryggeriet uppfördes i en, med svenska mått mätt, mycket stor skala. Ritningar såväl som teknisk utrustning beställdes från Maschinen-fabrik Germania i Chemnitz, Tyskland. Ritningarna kom senare att omarbetas av Gustaf Lindgren. Stallet i områdets södra hörn, numera inkorporerat i byggnad 20, uppfördes 1892 efter ritningar av Kasper Salin.

Ritning till uppförande av stallbyggnaden, B22, från 1891. Källa: SBK

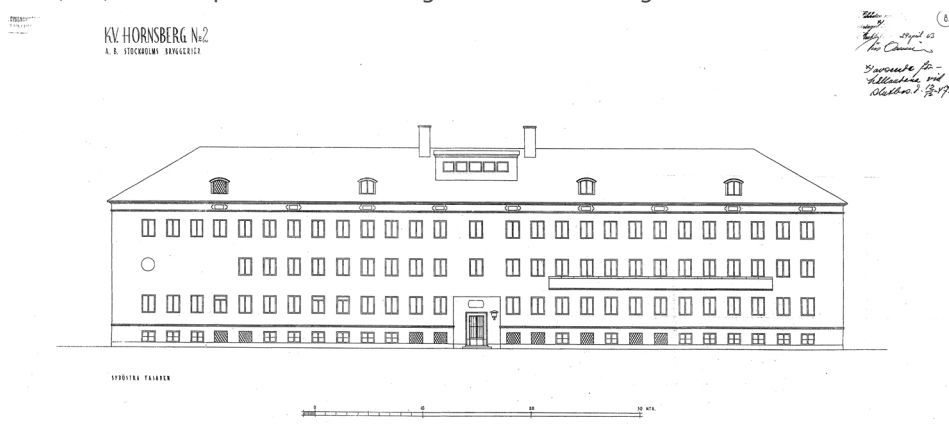
Konkurrensen från StB var hård, och konkurrenten slukade i snabb takt flera stora bryggerier. 1910 gick Stora Bryggeriet i konkurs, och uppköptes av StB som tog över verksamheten. Under 1930-, 40-, och 50-talet fortsatte bryggerianläggningen att växa, och flera större byggnader uppfördes inom området.

Redan under tidigt 1920-tal strävade StB efter att utnyttja råvaror och biprodukter från ölframställningen för nya användningsområden. Att hitta nya sätt att utnyttja malten, huvudråvaran i bryggeriprocessen, blev ett tidigt studieprojekt.

Kärnbolaget AB Biokemisk Industri (Kabi) grundades 1931 i Malmö som ett dotterbolag till det danska bryggeriet Kongens Bryghus. Företaget tillverkade till en början bland annat risbakmjöl och ett stärkelsebaserat bindemedel som användes till sandformar för gjutindustrin, s.k. kärnor – därav företagsnamnet Kärnbolaget. Efter några års verksamhet erbjöds StB att köpa företaget. Köp uppgjordes 1934, varefter Kärnbolaget övergick i StBs ägo. Verksamheten flyttades i samband med detta från Malmö till Hornsberg. Året dessförinnan, 1933, hade StBs centrallaboratorium börjat med maltextrakttillverkning i Stora Bryggeriets lokaler där även traditionell bryggeriverksamhet fortsatt bedrevs. Trots att produktsortimentet tidigt omfattade en del farmaceutiska preparat var industrihjälpmedel till en början den helt dominerande produktgruppen.

1947 började tillverkning av penicillin i anslutning till bryggeriet i Hornsberg. StB stöttade 1944 ett projekt på institutionen för jäsningslära vid KTH där penicillium notatum framställdes inom ramen för ett examensarbete. Försöken vid KTH var framgångsrika och det goda resultatet medförde att StB:s styrelse 1946 beslöt att en penicillinfabrik (B28) skulle uppföras vid Hornsberg. Pencillintillverkningen flyttades till Strängnäs redan 1950, men tillverkningen kan sägas vara startskottet för Kärnbolaget som läkemedelsföretag. Kabi var dock inte först i Sverige - Astra hade börjat producera penicillin redan 1943/44.

Flera byggnader uppfördes för Kabis verksamhet under 1950-, 60- och 70-talet. När malttillverkningen upphörde 1979/-80 togs samtliga bryggeribygnader över av läkemedelsindustrin. Företaget Kabi Vitrum hade förvärvat hela området redan 1975 för att ha utrymme för vidare expansion. Under en period ansågs de äldre byggnaderna inom området vara oanvändbara och omöjliga att utveckla för annan verksamhet, och stod därför tomma eller användes som förråd i väntan på rivning. Verksamheten och bebyggelsen fortsatte att utvecklas och i slutet av 1980-talet uppförde företaget ett kontorshus (B20) med Kasper Salins stall integrerat i bottenvåningen.

Penicillinlaboratoriets slutliga utformning, ritning från 1948. Källa: SBK

2009 inrymdes en butik för Flinks Järn på gården mellan byggnaderna B42 (penicillinfabriken) och B20 (1980-talskontoret). Den hörnal som tillkommit som en del av B28 (1960-talets entrébyggnad) revs, liksom den planterade gård som legat mellan byggnaderna. Thomas Eriksson Arkitekter (TEA) stod för utformningen. Butiken tog till en början upp större delen av innergården mellan B42 (penicillinfabriken) och B20 (1980-talskontoret), men expanderade sedan även till bottenplanet i B20 (1980-talskontoret). En ny entré med trappa, lyftbord/hiss och ovanpåliggande balkong öppnades upp mot hörnet vid Lars Forssells gata/Nordenflychtsvägen. Ovanpå den överbyggda gården anordnades ett parkeringsdäck, och en lanternin/ljusbrunn och entré togs upp till butikslokalen.

Ritning som visar fasaden mot Nordenflychtsvägen, från B20:s andra etapp. Källa: SBK

PROGRAM FÖR NORDVÄSTRA KUNGSHOLMEN

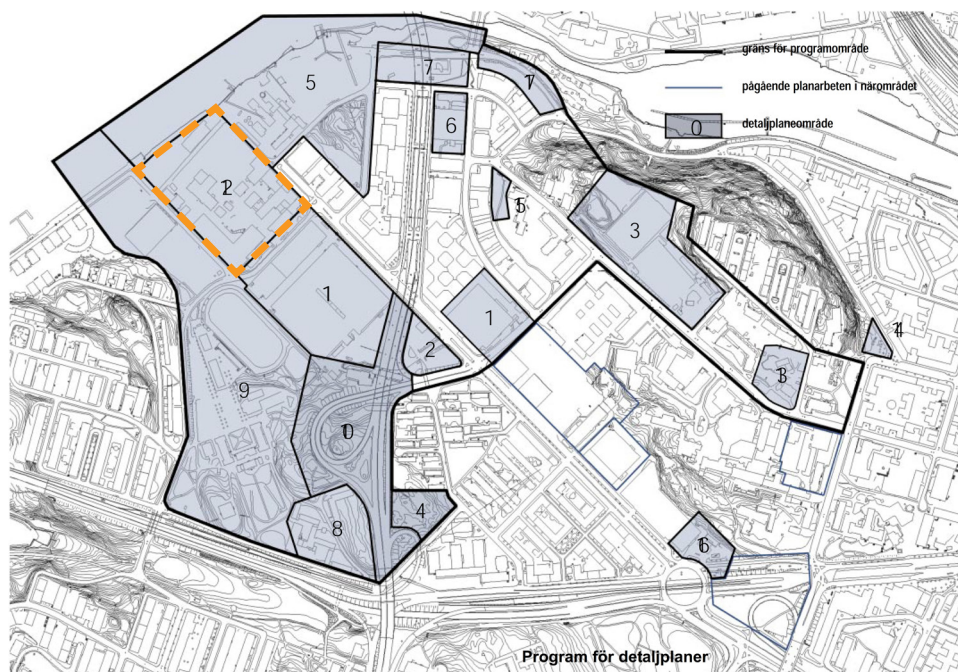
I juni 2002 godkände Stadsbyggnadsnämnden stadsutvecklingsprogrammet för Nordvästra Kungsholmen (Nordvästra Kungsholmen – program för ett stadsutvecklingsområde, Dp 1999-08608-53). Planprogrammet innebar en av de sista stora utbyggnaderna av innerstaden och avsåg att "fullfölja det historiskt framvuxna planmönstret". Programförslaget innebar en omvandling av stadsdelen med tät innerstadsstruktur.

Programområdet indelades i 16 olika detaljplaneområden. Det aktuella planområdet och kvarterets omgivande fastigheter – Munterheten, Välbehaget, Jublet och Leendet, ingick i område 12: Pharmacia/Biovitrum.

Utbyggnaden har till stora delar följt programmets intentioner för stadsutvecklingen av Nordvästra Kungsholmen. Område 12 kom dock i högre grad att bebyggas med bostäder än vad som redovisades i programmet.

Nuvarande fastigheterna Välbehaget, Jublet och Leendet redovisades i programmet som ett område för i huvudsak arbetsplatser. I start-pm för detaljplanen av fastigheterna, godkänd av nämnden 2006, föreslogs istället en ändring till bostadsändamål med cirka 400-600 lägenheter. Planområdet delades därefter in i två delområden, etapp 1 och 2. Etapp 1 som avsåg nuvarande fastigheterna Välbehaget 1 och Jublet 1, vann laga kraft 2009. Planen medgav ändring av industri/kontorsändamål till bostäder med lokaler i bottenvåning samt parkområde med brygga mot Ulvsundasjön. Planen innebar även framdragningen av Lars Forssells gata som länkade samman Nordenflychtsgatan med Hornsbergs strand. Plan möjliggjorde bostadskvarter i 7-8 våningsplan.

Detaljplanen för Etapp 2 som omfattade nuvarande fastigheten Leendet, direkt nordväst om Hornsberg 10, vann laga kraft 2010. Planen innebar även framdragning av Lenningsgatan samt rivning av ett flertal befintliga byggnader.

De 16 områdena i stadsutvecklingsprogrammet för Nordvästra Kungsholmen markerade på karta. Område 12, markerad med streckad linje. Området pekas i planen ut som ett "biotekniskt och biomedicinskt kärnområde". Källa: Stockholms stad.

NULÄGE OCH KARAKTÄR

(Ur: Kulturmiljöutredning, Hornsberg 10, Kungsholmen. Tyréns, 2019-03-08. Ändringar kan ha skett sedan inventering för kulturmiljöutredningen utfördes)

B 22 - STALLET

Stallets bevarade fasad mot Nordenflychtsvägen.

EXTERIÖR

B22 utgörs av stallbyggnadens sparade gatufasad, integrerad i B20 (1980-talskontoret) mot Nordenflychtsvägen i söder. Fasaden är klädd med gul spritputs med framskjutande tegelpilastrar. Utmed takfoten finns en dekorativ takgesims i tegel. Fönstren utgörs av stora, stickbågsformade träfönster med spröjs, med dekorativa tegelöverstycken. Sockeln och pilastrarnas nedre parti är murad i granit och vilar på en svartmålad betongklack. Fasaden har två frontespiser med trappgavlar och spetsbågiga fönster. Ovan stallfasadens takfot finns ett indraget fasadparti med fönster omgärdade av mörk plåt. Ovan dessa finns ett utskjutande skärmtak.

INTERIÖR

Inget av stallbyggnadens interiör har bevarats, bakom fasaden finns en öppen butiksytta med modern pelarstomme. Interiört är den äldre muren slätputsad och klädd med blåmålad glasfiberväv.

B 20 - 1980-TALS KONTORET

Fasaden på kontorsdelen har ett närmast monumentalt uttryck mot korsningen Nordenflychtsvägen-Lindhagensgatan.

EXTERIÖR

Kontorsbyggnaden som uppfördes i två etapper mellan 1985–91 och består av åtta våningsplan med teknikvåning på taket. Entréfasaden mot Nordenflychtsvägen vinklas runt hörnet mot Lindhagensgatan. Byggnadens hörn är fasat mot denna korsning. Det gamla stallets (B22) fasad är integrerad i fasaden mot Nordenflychtsvägen.

Byggnaden är klädd i rött tegel med mörkare horisontella tegelband mellan varje våningsplan. Fasaderna har en repetitiv fönsterplacering med tätt placerade vita två-lufts-fönster med bred mittpost. Runda fönster i vertikal ledd bryter av fönsterraderna på del av fasaden mot Nordenflychtsvägen. Gavelfasaderna har en sluten prägel med mindre kvadratiske fönster. Det övre, mot Nordenflychtsvägen indragna våningsplanet, med den f.d. direktionvåningen har fasader i vit plåtpanel och rundade burspråk.

Den glasade entrén i hörnet Nordenflychtsvägen/Lindhagensgatan är belägen en nivå upp från gatuplan och nås via en betongtrappa. Entrén fick sin nuvarande utformning 2009, då det ursprungligen indragna entrépartiet flyttades ut i liv med övrig fasad. Delar av den ursprungliga utvändiga markbeläggningen med bl.a. kullersten bevarades i entréhallen i samband med omgestaltningen. Den generösa platsbildningen framför entrén med planteringar och två granittrappor reducerades dock något redan 2006, och försågs då även med en ny betongmur. Entrén med trappa, hissbord och skärmtak med balkong i hörnet Lars Forssells gata/Nordenflychtsvägen tillkom 2009 och används som personalgång för butiken i bottenvåningen (Flinks järn).

Fasaden mot gården har en utskjutande burspråksdel i övre våningsplanet. Gården är sedan 2009 överdäckad, och rymmer butikslokaler för Flinks järn under ett parkeringsdäck.

Mot Lindhagensgatan finns vid den f.d. huvudentrén (B28 - 1960-talets huvudentré) en lägre volym i två våningsplan, uppförd under samma skede som kontorsbyggnaden (B20 - 1980-talskontoret). Volymens tegelfasad ansluter till den större kontorsbyggnadens (B20 - 1980-talskontoret). Det övre våningsplanet är mot gatan försett med stora glaspartier med smäckra profiler. Det nedre våningsplanet har mindre, högt placerade fönster som skapar ett slutet uttryck.

INTERIÖR

Kontorsbyggnaden har en i huvudsak ursprunglig planlösning med cellkontor fördelade runt en delvis öppen mittzon med centrerade trapphus och hissar. Det övre våningsplanet som inrymde större kontor för direktionen, präglas av en högre gestaltungsgrad med ursprungliga detaljer med bl.a. dörrar, glaspartier och akustiktak i björkfanér. På övriga våningsplan är glaspartierna mot kontorsutrymmena bemålade och materialen har generellt en lägre kvalitets- och gestaltungsgrad. Ursprungliga konferensrum finns bl. a. mot Lindhagensgatan.

Entréhallen med reception har omgestaltats sedan byggnaden uppfördes. I anslutning till trapphuset med spiraltrappa i entréhallen finns bevarad ursprunglig golvbeläggning i form av kullersten och gul Höganäsklinker.

Inga av de semipublika utrymmena så som matsalar, hörsalar och bibliotek finns idag bevarade.

En stor del av markplanet utgörs idag av butik vilken är sammanlänkad med, och nås från, tillbyggnaden på gården från 2009.

B 42 - PENICILLINFABRIKEN

Den före detta penicillinfabrikens mest välbevarade fasad, gaveln mot Lars Forsells gata. Observera den nytillkomna översta våningen och den tidigare takgesimsen som markerar tidigare takfotsläge.

EXTERIÖR

Den äldsta volymen uppfördes 1946 som penicillinfabrik och utgörs av en långsträckt rektangulär byggnad om fyra våningsplan och källare. Det övre våningsplanet tillkom 1987. Byggnaden har fasader i rött tegel i kryssförband, och vita tvåluftsfönster i trä. Det översta våningsplanets fasad skiljs från den äldre fasaden genom en tegelfris som markerar den ursprungliga byggnadens takfot. Också teglet avviker något genom en mörkare och något jämnare kulör.

Taket som ursprungligen var valmat sadeltak klätt med tjärad papp har idag plåtinklätt sadeltak med gavelfasad som fortsätter upp till taknock. Det påbyggda våningsplanet är utformat med liknande karaktär med rött fasadtegel och vita tvåluftsfönster.

Vid den nordöstra gaveln, mot Lindhagensgatan, finns en tillbyggnad från 1964–65. Tillbyggnaden har platt koppar klätt tak och fasader i rött tegel. Mot Lindhagensgatan är fasaden dekorerad med ett enkelt murat ruttmönster i relief som omger de tätt placerade enluftsfönstren. Tillbyggnadens bottenvåning, som ursprungligen utgjorde en öppen, pelaromgärdad parkeringsyta är idag igensatt med skivmaterial. Pelarna närmst gatan är fortsatt synliga och den ursprungliga utformningen är möjlig att utläsa.

Tillbyggnaden på B 42 från 1964-65.

Den sydöstra fasaden som vetter mot kvarteret mitt, utgjorde ursprungligen byggnadens huvudfasad men är idag kraftigt förändrad. Gårdsöverbyggnaden med parkeringsdäck, som tillkom 2009, skymmer den nedre delen av fasaden.

På den norra långsidans fasad, mot Lenningsgatan, syns spåren efter den rivna biblioteksbyggnaden (B29) som tidigare anslöt till B42 och revs i samband med uppförandet av bostadshuset i kv. Leendet. Några fönster är igensatta och lastkajen med de två inlastningsportarna har ersatts med nya fönster. Fasaden hos 1960-talets tillägg är murat i ett avvikande munkförband och kragar ut över den äldre fasaden i en form som följer avtrycket av den nu rivna biblioteksbyggnaden (B29).

INTERIÖR

I den f.d penicillinfabriken finns ursprungliga detaljer kvar i form av ursprungligt terrazzogolv och ståldörrar i vissa korridorer samt delvis bevarade träpaneler på väggar. Ursprungliga trapphus med kalkstenstrappor och smidesräcken finns kvar.

Från 1980-talet finns bevarade kaklade väggar och klinkergolv i matsalsdelen.

Våningsplanen har anpassats för nya och ändrade verksamheter vid olika tillfällen. Laboratriutrymmen bär präg av 1980- eller 90-talet och kontorsutrymmen har renoverats även senare än så.

B 28 - 1960-TALETS ENTRÉBYGGNAD OCH FLINKS JÄRN

B 28 är knappt synlig, från högre upp i angränsande byggnader B 20 och B 42 kan taket ses genom fönstren mot gården. Taket till B 28 är motfallstaket som syns i bildens nedre vänstra del, till vänster täcks det delvis av en sentida förbindelsegång och till höger av 1980-talets tillägg mot Lindhagensgatan.

Parkeringsbyggnad och butikslokal som överdäcker den tidigare gården.

EXTERIÖR

B 28 utgörs idag av tre volymer från olika byggnadsetapper.

Den äldsta volymen tillkom på tomtens nordöstra del 1964–65 och rymde ursprungligen bl.a. en från Lindhagensgatan indragen huvudentré med reception, samt en hör-

sal på andra sidan en planterad innergård. I samband med att den nya kontorshuset, B20, tillkom vid 1980-talets mitt förlängdes den äldre volymen åt nordöst, och försågs med nuvarande fasad mot Lindhagensgatan.

Den ursprungliga 1960-talsvolymen är idag svår att avläsa sedan delar rivits och andra delar omgestaltats vid senare tillbyggnader. Mot parkeringsdäcket har emellertid ett glasparti bevarats (ursprungligen beläget i 1960-talets foajé med utsikt mot den planterade gården).

Entrén till den tillbyggda butikslokalen från 2009 vetter mot Lars Forssells gata i sydväst. Tillbyggnadens glasade entréfasad är indragen under ett ovanförliggande öppet parkeringsdäck som nås via en körramp placerad intill butiksentrén. Ytan framför butiksentrén är asfalterad och rymmer ett fåtal parkeringsplatser.

En förbindelsegång sammanlänkar B42 (penicillinfabriken) med B20 (1980-talets kontorshus)

INTERIÖR

I 1960-talsdelen finns i övre planet endast pelare samt fönster mot gården som vittnar om den ursprungliga volymen. Taket är sänkt och har därmed påverkat intrycket av de stora fönsterpartierna i foajén (efter 1980-talet matsalen).

Den ursprungliga rumsvolymen är efter att den integrerades i utbyggnaden av B20 mot Lindhagensgatan, svår att läsa av då 1960- och 80-talsdelen numera utgör en öppen volym.

KORT OM PROJEKTET

Planeringen utgör en del av stadsutvecklingsprogrammet för Nordvästra Kungsholmen där fastigheten ingår i delområde 12.

En övergripande målsättning med projektet är att utveckla Hornsberg 10 till ett modernt sammanhängande kvarter med blandade funktioner. Bottenvåningen skall göras tillgänglig och nya arbetsplatser skall tillföras. Ambitionen är att skapa ett sammanhållet stadskvarter, öppna upp bottenvåningen för allmänheten, återskapa huvudentréläge mot Lindhagensgatan och tillgängliggöra taket.

En skiss till detaljplaneunderlag har tagits fram av Fojab.

UNDERLAG

- Hornsberg 10. Detaljplaneunderlag, skiss. Fojab, 2020-09-09
- Kulturmiljöutredning - Hornsberg 10, Kungsholmen. Tyréns AB, 2019-03-08.
- Behovsbedömning inför Dp 2018-12332. Kulturförvaltningen, 2018-10-10
- Syn på plats, 2020-10-07.

FÖRSLAGET

Fastigheten består idag av byggnaderna, B20, B28 och B42. Enligt förslaget ersätts B28 och B42 med en ny kontorsvolym som i skala ansluter till B20. På så sätt skapas ett nytt sammanhängande stadskvarter som relaterar till nordvästra Kungsholmens nya kvarterbebyggelse och den planerade bebyggelsen vid Hornsbergskvarteren.

Den nya kontorsvolymen får en publik och uppglasad bottenvåning med lokaler, butiker och restauranger som står i förbindelse med varandra genom ett inre rum från vilket man också når kontorsplanen. Entréer tillskapas från Lindhagensgatan, Lars Forsells gata och Nordenflychtsvägen. Den befintliga byggnaden, B20, öppnas upp och utvecklas med nya tillgängliga entréer och fönsterpartier samt en ny lägre volym kring personaltrén i hörnet Nordenflychtsvägen/Lars Forsells gata.

Fläktrummen på taket flyttas ner i källaren vilket sänker byggnadens totalhöjd och möjliggör en ny publik takterrass.

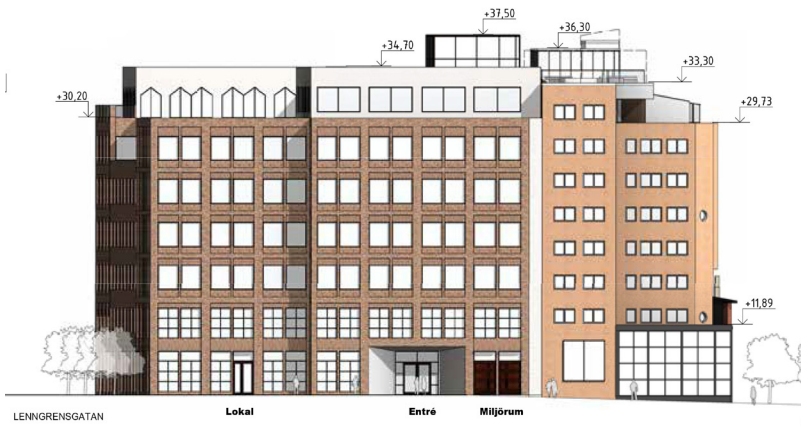
Utgångspunkten för gestaltningen är platsens industriella historia, inspirationen kommer från den äldre industriarkitekturen som funnits på platsen, och som till viss del finns kvar. Gestaltningsidén är en konsekvent struktur i ett och samma material som tillåts variera och anpassa sig längs kvarterets olika sidor, de nya volymerna uppförs i tegel som varieras i kulör, detaljer och bearbetning.

Nedan och på nästföljande sidor redovisas skisser på förslaget, illustrationerna är utförda av Fojab.

Planerad utformning av kvarteret i sett från luften, från söder.

Fassadillustrationer, uppifrån och ned: mot sydöst och Nordenflychtsvägen, mot sydväst och Lars Forsells gata, mot nordväst och Lenngrängsgatan och mot nordöst och Lindhagensgatan.

Illustrationer som visar byggnaden från söder, övre bilden, och från väster, nedre bilden. Illustrationerna är utförda av Fojab.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN OCH KONSEKVENSANALYS

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Nedan redovisade kulturhistoriska värden är från analysen *Kulturmiljöutredning, Hornsberg 10, Kungsholmen. Tyréns, 2019-03-08*. I kulturmiljöutredningen har Stadsmuseets metod för kulturhistorisk värdering legat till grund för bedömningen av fastighetens kulturvärde. Utöver de tre begrepp som används i stadsmuseets modell för kulturhistorisk värdering, Mycket stora värden, Stora värden och Vissa värden, har graderingen även kompletterats med bedömningsgraden Begränsade värden. I fastigheten Hornsberg 10 har ingen byggnadsdel bedömts ha stora eller mycket stora värden.

B22 - STALLET

Den sparade stallfasaden från 1890-92 ritad av Kasper Salin är kraftigt förändrad och tillrättalagd. Den ursprungliga funktionen som stall är svår att avläsa. Fasaden har därför endast ett visst kulturhistoriskt värde genom kopplingen till bryggeriverksamheten och det arkitektoniska släktskapet med det f.d. bryggeriet.

B42 - PENICILLINFABRIKEN

Laboratorie- och fabriksbyggnadens exteriör har i hög grad påverkats negativt av murverkslagningar, igensättning av fönster och fönsterbyten, 1980-talets påbyggnad och 2000-talets överdäckning av gården samt rivning av lastkaj. Den ursprungliga volymen har därför endast ett visst kulturhistoriskt värde genom den historiska kopplingen till läkemedelsproduktion och den delvis bevarade fasaden. Gavelfasaden mot Lars Forsells gata är av störst relevans.

Påbyggnaden från 1980-talet har begränsade värden då den har avvikande tegel och har förändrat fabriksbyggnadens ursprungliga takutformning.

1960-talets tillbyggnad mot Lindhagensgatan är en rest av en tidigare betydelsefull årsring inom anläggningen. Den har vissa kulturhistoriska värden sett till den bearbetade fasadgestaltningen och anpassningen till den äldre fabriksbyggnaden. Det pelaromgärdade gatuplanet som ursprungligen hade öppna pelarfack är numera igensatt och har därför begränsade värden. Även fasaden mot Lenngrens-gatan har begränsade värden på grund av att den har en enklare fasadhantering med lägre gestaltningsgrad.

B28 - 1960-TALETS ENTRÉBYGGNAD

1960-talsvolymens fasad mot gården har begränsade värden då dess sammanhang har påverkats av rivningar av intilliggande gårdsvolymer och gårdens överdäckning. Förbindelsegången som sträcker sig ovan 1960-talsvolymen som tillkom i samband med B20 har ett visst kulturhistoriskt värde som en del av kontorsanläggningen.

Den senare gårdstillbyggnaden och parkeringsdäcket från 2009 är för unga för att utvärderas.

B20 - 1980-TALS KONTORET

B20 har genom sin koppling till Kabis verksamhet som företagets f.d. huvudkontor samt den tidstypiska och, bortsett från entréerna, i hög grad välbevarade exteriören ett visst kulturhistoriskt värde. Byggnadens två gatuentréer har endast ett begränsat värde på grund av att dessa har förändrats eller tillkommit senare. Även bottenvåningens fasad mot gården har påverkats av 2009 års tillbyggnad och överdäckning och har därför begränsade värden.

Bottenvåningen i den lägre volymen mot Lindhagensgatan har också ett begränsat värde på grund av att den håller en lägre arkitektonisk kvalitet än övriga fasader.

SAMMANTAGET

Det f.d. bryggeriområdet i Hornsberg har utan tvekan industrihistoriska värden. Det fastslogs av Stockholms stadsmuseum redan kring 1980. Den verksamhet som har bedrivits här har haft betydelse för såväl bryggeri- som läkemedelshistoria på ett nationellt plan. Kontinuiteten med bryggerinäring som övergått i en läkemedelsindustri som fortfarande är aktiv och i Octapharmas regi utvecklas på platsen stärker kulturvärdena, i synnerhet som anläggningen torde rymma en av ytterst få kvarvarande industriella processer i innerstaden.

Fastigheten Hornsberg 10 utgör endast en liten del av det verksamhetsområde som under de senaste tio åren krympt betydligt. Flerbostadshuset som kilats in och det nya gatunätet har fragmenterat verksamhetsområdet och gjort att den tydliga karaktären av industriplanering koncentrerats till södra delen av det tidigare vidsträckt kvarteret. Hornsberg 10 har ännu tydlig kontakt med verksamhetsområdet trots att 1940-talsbyggnaden kopplats loss från senare produktionsbyggnader och att Kabis f.d. huvudkontor inte längre används inom läkemedelsindustrin.

Fastigheten uppvisar bebyggelse från intressanta faser i verksamhetens utveckling. Stallfasaden vittnar om bryggeriets etablering och länkar samman kvarteret med de bevarade bryggeribygnaderna från 1800-talet. 1940-talets laboratorie- och fabriksbyggnad representerar hur verksamheten på allvar ställdes om till läkemedelsproduktion. Bevarade 1960-talsdelar är rester av den storstilade expansion som genomfördes under årtiondet. Ett för Kabi intensivt och delvis skandalomsusat 1980-tal representeras av det huvudkontor som skulle ha byggts redan på 1960-talet men som nu äntligen kunde realiserats.

1980-talsprojektet genomfördes dock till stor del på bekostnad av 1960-talets generösa och arkitektoniskt genomarbetade representativa funktioner. Stallbyggnaden revs och integrerades bristfälligt och oengagerat i kontorsbyggnaden. Detta trots att 1984 års utredning mynnat i en rekommendation om att byggnaden skulle beläggas med rivningsförbud och litet q vid stadsplaneändring. Påbyggnaden av 1940-talshuset gjorde samtidigt kvarteret än mer komplext och svåräst, en utveckling som accentuerats med 2000-talets gårdsöverbyggnad. De olika årsringarna inom det förhållandevis kompakta kvarteret kan betraktas som en kulturhistorisk kvalitet och styrka men sättet som ändringarna genomförts på motsäger detta. Karaktärsskapande delar har försvunnit och den historiska läsbarheten är påverkad både av rivningar och ändringar av byggnadernas fasader.

Viss industriarkitektur är tålig för förändring och kan berikas av tillägg och ingrepp. Hawerman & Fribergs värdiga och prydliga byggnad bedöms inte höra till denna kategori. Påbyggnaden från 1980-talet är i någon mån respektfull mot ursprungsarkitekturen men har inte tillfört arkitektoniska kvaliteter eller kulturvärden i övrigt. Lagningarna av fasaden mot Lenngrensgatan är delvis att betrakta som kulturhistoriskt intressanta då de vittnar om 1960-talets tillbyggnad och expansion. I huvudsak berättar dock lagningarna inte om verksamhetsanknutna förändringar utan om hur stora delar av industrimiljön givit plats åt ny bostadsbebyggelse enligt 2000-talets ideal, något som bl. a. inneburit att lastkajen, ofta en väsentlig del av en industribyggnads uttryck, rivits.

Sammantaget bedöms kvarteret ha en rik och intressant historisk knuten till de berättelser som identifierats - bryggeritiden, Läkemedelsproduktionen och 1980-talets kontorsbyggande. De fysiska uttrycken för berättelserna är dock relativt svaga genom de förändringar som genomförts från 1980-talet och framåt, undantaget berättelsen om 1980-talets kontorsbyggande. Kvarteret som helhet är splittrat. De olika byggnadsetapperna har utförts på bekostnad av kvaliteter i föregående etapper istället för att tillföra nya. Bebyggelsen inom Hornsberg 10 bedöms inte vara av särskilt kulturhistoriskt värde.

KONSEKVENSPANALYS

BEDÖMNINGSGRADER

I konsekvensbeskrivningen bedöms i vilken grad varje åtgärd och ingrepp påverkar kulturhistoriska värden. Åtgärderna bedöms enligt skala nedan. I förhållande till respektive åtgärd följer sedan ett resonemang om Plan-och bygglagens begrepp varsamhet och förvanskning.

- Positiva konsekvenser – innebär att åtgärderna förstärker och tydliggör kulturhistoriska värden i byggnaderna.
- Inga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna inte påverkar några kulturhistoriska värden.
- Små negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna riskerar att minska delar av aktuella kulturhistoriska värden, men påverkar inte helheten och bedöms som acceptabla.
- Måttliga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar delar av byggnadens och/eller omgivande miljöns kulturhistoriska värden och alternativa lösningar bör övervägas.
- Stora negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar byggnaden och/eller omgivande miljöns kulturhistoriska värden som helhet och därför inte bör genomföras.

RIVNING AV BEFINTLIG BYGGNAD

BESKRIVNING

1960-talets huvudentré - B28, Penicillinlaboratoriet - B42, byggnadsdelen med garagedäck och Flinks Järn samt del av B20, byggnadskroppen framför B28 mot Lindhagensgatan, rivs.

BEDÖMNING

B28, 1960-talets huvudentré, är inbyggd sedan 1980-talet mot Lindhagensgatan och sedan 2009 mot gården. Byggnaden är ej synlig från gatan och endast delvis urskiljbar från parkeringsdäcket, visuellt är påverkan liten men byggnadens kulturhistoriska värde, om än begränsat, raderas, vilket bedöms innebära liten negativ konsekvens.

Även B42, Penicillinlaboratoriet, har ett begränsat kulturhistoriskt värde, till följd av flera förändringar i form av tillbyggnad, påbyggnad och fasadändringar, en rivning bedöms ge liten negativ konsekvens.

En rivning av byggnaden från 2009, som inrymmer Flinks Järn, tillsammans med parkeringsdäcket, raderar ett sentida tillägg men åtgärden bedöms inte innebära negativ konsekvens. Inte heller rivning av aktuell del av B20, byggnadskroppen framför B28 mot Lindhagensgatan, som har ett begränsat kulturhistoriskt värde, bedöms innebära negativ konsekvens.

NYBYGGNATION

BESKRIVNING

Rivna byggnadskroppar ersätts av ny bebyggelse som tillsammans med bevarad byggnad B20 formar ett mer sammanhållet kvarter, i linje med bebyggelse som tillkommit i området till följd av stadsutvecklingsprogrammet för Nordvästra Kungsholmen.

BEDÖMNING

Planerad ny bebyggelse förhåller sig väl till angränsande byggnader i skala, såväl till B20 som till den efter stadsutvecklingsprogrammet uppförda bostadsbebyggelsen i kringliggande kvarter. Ambitionen är även att utformningen av den nya bebyggelsen ska knyta an till områdets industriella historia vilket ger förhoppning om att en viss arkitektonisk symbios kan uppnås med bevarade industribyggnader i området.

ÄNDRINGAR AV BEFINTLIG BEBYGGELSE, B20 OCH B22

BESKRIVNING

Den bevarade byggnaden, 1980-talets kontorsbyggnad - B20, anpassas för att skapa en mer publik byggnad med lokaler, butiker, restauranger och takterrass. Glasningen i bottenvåningen utökas. Nya fönster tas upp i begränsade fasadsektioner för ökat ljusinsläpp och en ny entré tillkommer i stallbyggnadens fasad, B22. Sidoentrén i hörnet Nordenflychtsvägen - Lars Forsells gata omgestaltas till en ny personalentré. Fläktrummen på taket flyttas ner i källaren vilket sänker byggnadens totalhöjd och möjliggör en ny publik takterrass.

BEDÖMNING

En utökning av befintlig uppglasning av bottenvåningen påverkar utformningen av befintlig huvudentré vilken har en typisk postmodern gestaltning med osymmetrisk placering som bryter såväl linjespel i fasad som plan. Entrén är dock ändrad sedan tidigare och åtgärden bedöms ge liten negativ konsekvens för byggnadens begränsade kulturhistoriska värde.

Ändring av taket genom flytt av fläktrummen gör att taket syns mindre belamrat från gatunivå, takets funktion ändras vilket är en uppenbar påverkan men konsekvensen bedöms som ringa.

Tillkommande fönster i de sidoställda fasadpartierna berör del vilken bedöms som känslig och är en av de mest påtagliga ändringarna i bevarad byggnad. Den obrutna fasadytan skapar ett avslut av byggnaden, en distans till den lägre angränsande byggnadskroppen. I och med planerad förändring så är förutsättningarna annorlunda och de planerade fönstren binder istället samman befintlig byggnad med planerad angränsande ökad byggnadsvolym. Åtgärden bedöms ge liten negativ konsekvens för byggnadens kulturhistoriska värde genom det ändrade uttryck delar av byggnaden får samt att det påverkar murverk och fasad.

Den nya personalentrén påverkar stilmässigt genom sin från utformning vilken avviker från B20:s arkitektur. Åtgärden bedöms ge liten negativ konsekvens på en byggnadsdel som bedömts som tålig.

Att stallfasaden, B22, öppnas upp med ny entré är en återgång till ett tidigare skede i byggnadens historik, dock inte till byggnadens originalutformning. Den nya entrén påverkar befintlig stomme och fasad samt riskerar att ha negativ påverkan på uppfattningen av stallet vid okänslig utformning av entréparti. Åtgärden bedöms ge liten negativ konsekvens under förutsättning att entrén utformas på sätt som är anpassat till byggnadens arkitektur och att arbetet utförs försiktigt, med hänsyn till byggnadsstomme.

SAMMANVÄGD BEDÖMNING

Åtgärderna bedöms som högst ha liten negativ konsekvens för de kulturhistoriska värdena. Rivning av B28 och B42 är den mest uppenbara påverkan på fastigheten och kvarteret.

Kvarteret har en rik och intressant historik knuten till främst bryggeriverksamheten och läkemedelsindustrin. De fysiska uttrycken från dessa skeden är dock relativt svaga genom de förändringar som genomförts från 1980-talet och framåt, undantaget är det tredje skedet - berättelsen om 1980-talets kontorsbyggande. 1980-talsprojektet genomfördes dock till stor del på bekostnad av 1960-talets generösa och arkitektoniskt genomarbetade representativa funktioner. Stallbyggnaden revs och integrerades bristfälligt och oengagerat i kontorsbyggnaden. Påbyggnaden av 1940-talshuset gjorde samtidigt kvarteret än mer komplext och svårläst, en utveckling som accentuerats med 2000-talets gårdsöverbyggnad. Kvarteret som helhet är splittrat. De olika byggnadsetapperna har utförts på bekostnad av kvaliteter i föregående etapper istället för att tillföra nya. Karaktärsskapande delar har försvunnit och den historiska läsbarheten är påverkad både av rivningar och ändringar av byggnadernas fasader. Bebyggelsen inom Hornsberg 10 bedöms inte vara av särskilt kulturhistoriskt värde.

Den planerade anpassningen till områdets historiska arkitektoniska prägel är positiv. Det är av vikt att den nya entrén i fasaden till Stallet utförs med stil- och materialmässig hänsyn till dess utformning.

Sammantaget så bedöms åtgärderna vara genomförbara och bedöms inte som förvanskande.

KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR

Bedoire, Fredric **Industriarkitektur i Stockholms innerstad**, Stockholms stadsmuseum, 1973.

Nilsson, Staffan **Bryggerier i Sverige: en kulturhistorisk inventering**, Riksantikvarieämbetet, 1983.

Nyqvist, Sten **Kärnbolaget AB - Kabi : nedslag i Kabis historia och utveckling från Vitrum 1877 till Kabi Pharmacia 1990, 1992.**

Industrimiljöer i Stockholm, Byggnadsinventering, Stockholms stadsmuseum, 1979-80.

Malmarna, en byggnadshistorisk undersökning, Stockholms stadsbyggnadskontor 1969.

Nordvästra Kungsholmen, Program för ett stadsutvecklingsområde, Stockholms stadsbyggnadskontor, 2002.

Tidskriften Byggmästaren 1946.

Värdefulla industrimiljöer i Stockholm. Stockholms stad (red: Anna von Ajkay), 1984.

DIGITALA KÄLLOR

Digitala stadsmuseet *Fotografier, byggnadsinventeringar*

Digitalt museum *Fotografier*

Stockholms stad, plantjänsten

Stockholms stad, Stockholm växer

Stockholmskällan *Fotografier*

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv *Bygglovhandlingar*

TYRÉNS

Tyréns AB, 118 86 Stockholm, www.tyrens.se